

Univerzita P. J. Šafárika, Lekárska fakulta v Košiciach, Východoslovenský ústav srdcových a cievnych chorôb, a.s., Klinika angiológie, Ondavská 8, 040 11 Košice

Spectabilis

Prof. MUDr. Daniel Pella, PhD.

Dekanát

Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Lekárska fakulta

Tr. SNP 1, 040 11 Košice

Vec: Oponentský posudok habilitačnej práce MUDr. Silvie Mišíkovej, PhD., MPH, odbornej asistentky na I. kardiologickej klinike UPJŠ LF a VÚSCH, a.s. v Košiciach, na tému „Katetrizačný uzáver uška ľavej predsieni“.

Habilitačná práca sa venuje veľmi aktuálnemu a komplexnému problému, možnostiam nefarmakologickej prevencie tromboembolických komplikácií u pacientov s fibriláciou predsieni (FP) pomocou perkutánných katetrizačných uzáverov. FP 5-násobne zvyšuje riziko tromboembolických komplikácií, predovšetkým ischemickej cievnej mozgovej príhody (iCMP), čo súvisí s prítomnosťou trombov v ľavej predsieni (ĽP), predovšetkým v jej ušku. U pacientov s FP s indikáciou na dlhodobú orálnu antikoagulačnú (AKL) liečbu, u ktorých je táto liečba kontraindikovaná alebo spojená s vysokým rizikom krvácania, uzavretie uška ĽP akýmkoľvek spôsobom môže byť náhradou antikoagulačnej liečby. **Habilitačná práca sa venuje predovšetkým katetrizačným uzáverom uška ĽP, približuje aktuálny pohľad na ich miesto v prevencii tromboembolických komplikácií na základe klinických štúdií a vlastných skúseností. Súčasťou habilitačnej práce je aj vlastná klinická štúdia. Práca vznikla na významnom klinickom pracovisku,** s dlhoročnou tradíciou v oblasti výskumu kardiovaskulárnych (KV) ochorení a bohatou expertízou v oblasti echokardiografie, arytmiológie a intervenčnej kardiológie.

Formálna stránka

Habilitačná práca je napísaná na 160 stranách textu, vrátane literatúry. **Členenie práce** zodpovedá požadovaným kritériám a zahŕňa úvod, 6 hlavných teoretických kapitol, vlastnú klinickú štúdiu s charakteristikou súboru, metód skúmania, vrátane štatistickej analýzy, prezentácie výsledkov, diskusie a záveru. **Rozsiahly zoznam použitej literatúry** obsahuje 181 citácií, ktoré sú uvedené správne a jednotne, zastúpená je hlavne zahraničná literatúra prevažne z posledných 10 rokov, citovaná je aj publikácia autorky. **Práca je veľmi bohato ilustrovaná, prehľadnosť práce** zvyšuje 56 obrázkov, 21 tabuliek a 21 grafov. Skratky sú vysvetlené v zozname použitých skratiek. **Štýl autorky je jasný a presný.**

Odborná stránka

Teoretická časť začína **úvodom (1. kapitola)** do komplexnej problematiky prevencie tromboembolických komplikácií v súvislosti s FP, kde kľúčové miesto zohráva uško ĽP ako najčastejšie miesto vzniku trombov. Sú definované ciele habilitačnej práce. **2. kapitola veľmi podrobne popisuje** anatómiu a histologické špecifiká uška ĽP, charakterizuje jeho časti (ústie, krk a telo) a ich topografický vzťah k blízkym štruktúram. Autorka zdôrazňuje význam znalosti anatómie ako i morfológických variabilít uška ĽP pre bezpečné perkutánne zavedenie uzáverov. Podľa uhla ohnutia uška autorka klasifikuje 4 morfológické tvary uška ĽP: kuracie krídlo, veterný rukáv, karfiol a kaktus. **Vhodne je včlenená podkapitola o fyziológii uška ĽP,** kde sú uvedené podstatné rozdiely medzi endokardovým a epikardovým uzáverom uška ĽP v ovplyvnení neurohumorálnej modulácie, vyjadrenej rozdielnymi hladinami natriuretických peptidov (ANP, BNP), adrenalínu, noradrenalínu (sympatikový nervový systém), renínu a aldosterónu (renín-angiotenzín-aldosterónový systém-RAAS)

periprocedurálne a 3 mesiace po výkone. Zdôrazňuje význam vyradenia uška LP a zníženej sekrécie ANPpre uvedené zmeny.

3. kapitola je venovaná rizikovým faktorom trombogenézy v ušku LP, ktoré sú logicky delené na faktory súvisiace s morfológiou uška LP, kontraktilitou LP a na ostatné, nekardiálne faktory (hyperkoagulačný stav a endotelová dysfunkcia). I keď relevantnosť morfológických parametrov sa často kritizuje, klinické dáta potvrdili súvislosť medzi zvýšeným rizikom iCMP a zvýšeným objemom, väčšou dĺžkou, neostrým ohnutím, výškou uloženia, výraznejšou trabekulizáciou a väčším diametrom ústia či krku uška LP. Z uvedených kritérií sa za najrizikovejšie javia ušká tvaru karfiolu a za najmenej rizikové ušká tvaru kuracieho krídla. Znížená kontraktilita uška LP pri FP ako i pri závažnej systolickej dysfunkcii ľavej komory je ďalším rizikovým faktorom trombogenézy.

Z praktického hľadiska je mimoriadne cenná 4. kapitola, v ktorej autorka porovnáva transezofagovú echokardiografiu (TEE), multidetektorovú komputarovú tomografiu (MDCT) a magnetickú rezonanciu (MR), ktoré sú v praxi najviac využívané zobrazovacie metódy na detailné hodnotenie morfológie uška, pričom konkretizuje aj ich úlohu pred, počas a po výkone. TEE s možnosťou 3D zobrazenia je zlatým štandardom, pred výkonom je nepostrádateľná pri posudzovaní možnosti zavedenia uzáveru, pri výbere optimálneho typu a veľkosti uzáveru a pri detekcii event. trombov v ušku LP. Nápomocná je počas realizácie výkonu (transseptálna punkcia, polohovanie a ukotvenie uzáveru) aj po výkone, kedy hodnotí polohu uzáveru, možný reziduálny tok, prítomnosť trombov na uzávère event. perikardovú efúziu. MDCT je doplňujúcou metódou, jej výhody autorka vidí v indikácii u pacientov netolerujúcich TEE vyšetrenie, a tiež v možnosti 3D zobrazenia s vysokým priestorovým rozlíšením, so spoľahlivým určením rozmerov uška a vylúčením prítomnosti trombov. MR sa používa najmenej, pre prax je dôležitý údaj o bezpečnosti MR o sile 3T pre najčastejšie používané typy uzáverov.

V 5. kapitole autorka poukazuje na dôležitosť profylaktickej AKL u pacientov s FP, ktorá sa stáva u väčšiny pacientov doživotnou liečbou bez ohľadu na spôsob liečby FP. **Definuje súčasne platné indikačné kritériá AKL** v prevencii iCMP u pacientov s nevalvulárnou FP podľa CHA₂DS₂VASc a HASBLED skóre a zdôraňuje u akých pacientov je indikovaná, resp. by sa mala zvážiť profylaxia. **Autorka analyzuje limitácie aktuálne používaných skórovacích systémov a pokazuje na úskalia dlhodobej antikoagulačnej, resp. aj antitrombotickej liečby.** Odôvodňuje vhodnosť anatomického uzavretia uška LP u vysoko rizikových pacientov na základe odporúčania ESC z r. 2012 a 2020 (IIBB), podľa ktorého intervenčný perkutánny uzáver uška LP sa môže zvážiť na prevenciu iCMP u pacientov s FP a kontraindikáciou k dlhodobému užívaniu AKL. Približuje pohľad expertov z r. 2019 na nutnosť komplexnejšieho prístupu k uvedenej indikácii, ktorí zdôvodňujú rozšírené indikácie u pacientov so zvýšeným rizikom krvácania pri AKL a u pacientov s recidivujúcou iCMP a potvrdeným zdrojom embolov z uška LP. **Autorka sa domnieva, že indikácie ku katetrizačnému uzáveru uška LP nie sú definitívne** a závery aktuálne prebiehajúcich štúdií iste si vynúti ich modifikáciu.

Nosnou časťou je 6. kapitola, ktorá charakterizuje jednotlivé typy katetrizačných uzáverov uška LP. Uvádza základné kritériá úspešnosti zavedenia, efektivity a bezpečnosti uzáverov ako i vlastnosti ideálneho uzáveru. Sú vymenované dostupné a schválené perkutánne uzávère v Európe, ktoré sú rozdelené podľa princípu uzatvorenia uška LP (princíp sviečky: WATCHMAN, WaveCrest; princíp cumlíka: AMPLATZER Cardiac Plug, Amulet, Ultraseal, LAmbre; resp. princíp ligácie: LARIAT). Autorka podrobne popisuje bezpečnosť a účinnosť 3 najčastejšie používaných typov katetrizačných uzáverov (WATCHMAN, AMPLATZER Cardiac Plug a LARIAT) v svetle záverov klinických štúdií. Najdetailnejšie sa venuje systému Watchman. Okrem technickej špecifikácie a kritérií úspešnosti zavedenia systému, odporúčanej farmakoterapie pre konkrétny výkon, uvádza komplikované analýzy 2 randomizovaných klinických štúdií, ktoré porovnávali bezpečnosť a účinnosť katetrizačného uzáveru WATCHMAN oproti warfarínu u pacientov s FP: **štúdie PROTECT AF a PREVAIL.** Štúdia PROTECT AF síce potvrdila non-inferioritu katetrizačnej liečby Watchmanom oproti warfarínu, ktorá sa preukázala v 4-ročnom sledovaní lepším primárnym (zloženým) cieľovým ukazovateľom účinnosti, non-inferiorita Watchmana sa ale nedosiahla redukciou iCMP (naopak bol nárast), ale hlavne redukciou výskytu hemoragických CMP, ktorých výskyt bol veľmi vysoký vo warfarínovom ramene. Úspešnosť zavedenia uzáveru bola 92%, i keď periprocedurálne komplikácie boli na začiatku štúdie častejšie v intervenčnom ramene, bezpečnostný profil na konci štúdie sa vyrovnal s warfarínom. Diskrepantné výsledky štúdie následne boli

kontrolované štúdiou **PREVAIL** s rovnakým dizajnom, ktorá však non-inferioritu systému Watchman oproti warfarínu nepotvrdila. Potvrdil sa podobne vyšší výskyt iCMP, ale nižší výskyt periprocedurálnych komplikácií v úvode. Pokračovaním štúdie **PROTECT AF** boli **klinické registre CAP a CAP2**, kde okrem potvrdenia výsledkov štúdie **PROTECT AF** sa zistil vyšší výskyt veľkých hemorágií s Watchmanom v porovnaní s warfarínovým ramenom. Uvedené diskrepancie boli hodnotené v **metaanalýze** uvedených štúdií a registrov, výsledný zložený ukazovateľ účinnosti nedosiahol štatistickú významnosť v prospech Watchmana. **Z dlhodobého hľadiska ale mali pacienti liečení uzáverom uška lepšie prežívanie**, bez rozdielu vo výskyte CMP alebo SE, nevýznamne vyšší výskyt iCMP, **významne menej invalidizujúcich a fatálnych iCMP, hemoragických CMP, veľkých krvácajúcich komplikácií** (okrem periprocedurálnych), **nižšiu celkovú, kardiovaskulárnu a nevystvetliteľnú mortalitu. Najväčší benefit z liečby uzáveru uška** typu Watchman mali pacienti s vysokým rizikom tromboembolizmu, so srdcovým zlyhaním, diabetom, vysokým rizikom krvácajúcich komplikácií a v sekundárnej prevencii iCMP. Zvyšujúce sa skúsenosti lekárov viedli k zlepšeniu úspešnosti zavedenia uzáveru a k poklesu periprocedurálnych a včasných komplikácií. Európsky multicentrický prospektívny register pacientov s FP s vysokým tromboembolickým a krvácajúcim rizikom „EWOLUTION“ pri vysokej úspešnosti zavedenia systému Watchman (98,5%), nízkom výskyte včasných komplikácií (2,7%), významnej redukcii (84%) iCMP, SE, resp. krvácajúcich komplikácií (48%) v priebehu roka sledovania oproti predpokladanému výskytu podľa rizikových skóre dokumentoval, že výber liečby nemal vplyv na výskyt krvácajúcich komplikácií ani na výskyt trombov na uzávère počas 3 mesiacov. Podobné závery ohľadom výberu liečby boli publikované aj v prospektívnej multicentrickej **štúdií ASAP**. Autorka konštatuje, že liečba uzáverom typu Watchman sa stáva finančne efektívnejšou v porovnaní s AKL po uplynutí 6 rokov a očakáva, že aktuálne prebiehajúce multicentrické prospektívne randomizované štúdie prinesú nové klinické dáta o účinnosti a bezpečnosti tohto systému. Autorka popisuje mechanizmus **uzáveru uška systémom Amplatzer Cardiac Plug (ACP)** v dvoch úrovniach, zdôrazňuje nutnosť výberu správnej veľkosti, uvádza kritériá určenia správnej polohy uzáveru a definuje štandardnú antitrombotickú liečbu po výkone. Keďže účinnosť a bezpečnosť ACP nebola hodnotená zatiaľ randomizovanou klinickou štúdiou, autorka uvádza výsledky prvého veľkého multicentrického retrospektívneho registra z r 2015, s pacientmi s FP a vysokým rizikom tromboembolizmu a súčasnou kontraindikáciou k AKL. Vyzdvihuje porovnateľné parametre účinnosti, úspešnosti a bezpečnosti ako boli pozorované systémom Watchman, navyše štúdia dokumentovala u 1,9% pacientov reziduálny tok nad 3 mm. V habilitačnej práci sú citované aj porovnateľné výsledky recentnej veľkej 2 ročnej prospektívnej observačnej štúdie s katetrizačným uzáverom typu „**Amulet**“, ale s o niečo vyšším ročným výskytom (7,2%) závažných krvácajúcich komplikácií a 9,9%-ným výskytom reziduálnych tokov pod 3 mm. Meta-analýza 6 menších observačných štúdií s Watchmanom a ACP zistila rozdiel len vo vyššom výskyte krvácajúcich komplikácií v skupine s ACP, a v skupine s Watchmanom významne vyšší výskyt reziduálnych tokov. V práci je stručne charakterizovaný aj **systém Lariat**, ktorý uzatvára uško ligáciou, čo si vyžaduje endo aj epikardový prístup. Uvedené sú kontraindikácie tejto metódy a zdôrazňuje sa možnosť úplného vynechania AKL aj antitrombotickej liečby. V závere kapitoly autorka formuluje podmienky pre úspešné zavedenie častejšie používaných endokardových uzáverov: a to bezpečnú transseptálnu punkciu, vhodnú anatómiu uška a možnosť antikoagulačnej/antitrombotickej liečby.

V 7. kapitole sú definované podľa konsenzu expertov pojmy, ako úspešnosť zavedenia uzáveru, technický a procedurálny úspech. Uvedené sú tiež príčiny periprocedurálnych komplikácií: vaskulárnych, perikardového výpotku, tamponády srdca, embolizácie uzáveru, iCMP a vzduchovej embólie. Z hľadiska prevencie uvedených komplikácií sa správne poukazuje na potrebu správneho technického postupu pri implantácii uzáverov. Zaujímavú informáciu prináša pekne ilustrovaná podkapitola o procese hojenia a epitelizácie katetrizačného uzáveru: po 90 dňoch celý uzáver je krytý fibrotickým tkanivom, čo je predpoklad dlhodobej účinnosti uzáveru. **Z hľadiska efektivity uzáveru sa vyžaduje** kompletná oklúzia uška, ktorá sa dosahuje vo vysokom percente pomocou perkutánnej techniky, nie však stále. Reziduálna komunikácia medzi dutinou uška a samotnou ĽP vytvára reziduálny tok, ktorý je významným parametrom hodnotiacim úspešnosť procedúry. Uvedenému problému je venovaná celá **podkapitola, kde autorka definuje závažnosť reziduálneho toku**, jeho emboligénne riziko s nutnosťou personalizovanej AKL alebo antiagregačnej liečby, analyzuje možný súvis medzi vznikom a lokalizáciou reziduálneho toku na jednej strane

a typom katetrizačného uzáveru na strane druhej. Špecifikuje príčiny nedostatočnej oklúzie uška LP, kde dôležitú úlohu zohráva podhodnotenie veľkosti a nesprávne umiestnenie uzáveru, oválny tvar uška a prítomnosť sekundárnych lalokov. Je zmienka aj o dynamickej povahe reziduálnych tokov, autorka sa snaží o vysvetlenie tohto javu. Porovnáva prínos jednotlivých zobrazovacích metód pri detekcii a sledovaní reziduálneho toku, a prikláňa sa k preferovaniu CT vyšetrenia, konštatuje nejednotnosť riešenia reziduálnych tokov krvi v klinickej praxi. Autorka analyzuje zložitú stratégiu antitrombotickej/ AKL liečby po zavedení katetrizačných uzáveru uška, pozukazuje na nejednotný konsenzus (typ, dĺžka, kombinácia antikoagulancií/antitrombotík/, a hlavne na fakt, že katetrizačný uzáver sa môže zvažovať len u pacientov s kontraindikáciou k dlhodobej AK liečbe. Vhodne sú implementované aktuálne odporúčania ESC z r. 2020 pre antitrombotickú liečbu pred a po zavedení uzáveru uška, pričom aj v týchto odporúčaní sa zdôrazňuje personalizovaný prístup. V závere teoretickej časti sú diskutované zriedkavé ale závažné komplikácie implantácie uzáverov, a to prítomnosť trombu na uzávère a z neskorých komplikácií perikardový výpotok a embolizácia uzáveru, s konštruktívnym pohľadom na ich odhalenie a určenie príčin ich vzniku.

Teoretická časť je vyčerpávajúca, má jasnú myšlienkovú líniu, prináša ucelený, analytický pohľad na túto dynamicky sa rozvíjajúcu katetrizačnú metódu.

Cieľom praktickej časti habilitačnej práce bolo zhodnotiť prínos katetrizačného uzáveru uška LP u pacientov s FP s vysokým rizikom tromboembolických komplikácií v podmienkach jedného centra. Prezentované výsledky odpovedajú na tieto ciele.

Súbor pacientov je definovaný adekvátne pri dodržiavaní indikačných kritérií, metódy sú zvolené v súlade s cieľmi práce. Katetrizačná technika je precízne rozpracovaná, vrátane skiaskopickej a TEE kontroly, indikácie celkovej anestézie, prípravy pacienta, hematologického monitoringu, hemodynamickej monitorácie pacienta periprocedurálne a follow -up. Pri „nahodnotení“ veľkosti uzáveru o 3-6 mm oproti zmeranému diametru zóny ukotvenia vychádzali z odporúčaných rozmerov pre použitý typ uzáveru, ktoré sú súčasťou práce. Bohatá obrazová dokumentácia približuje náročnosť realizácie výkonu. Štatistické metódy sú použité správne, kritérium štatistickej významnosti je prísne.

Výsledky tejto prospektívnej štúdie sú prezentované vo forme tabuliek a obrázkov, resp. grafov s diferencovaním skúmaných parametrov základného súboru 49 pacientov, s anamnézou FP s vysokým rizikom tromboembolizmu a krvácajúcich komplikácií, u ktorých v priebehu 5 rokov bolo realizovaných 50 výkonov (u jedného pacienta 2 výkony): katetrizačný uzáver uška LP jedným typom druhogeneračného uzáveru ACP-Amulet. Z hľadiska indikačných kritérií u 69,4% bola pozitívna anamnéza závažného krvácania, u 20,4% bola kontraindikácia AKL a u 10,2% bola sekundárna prevencia pri recidivujúcich iCMP napriek adekvátnej AKL. Boli hodnotené komorbidity, echokardiografické parametre srdca, vrátane rozmerov LP a hodnotenia tvaru uška LP. Sledovali periprocedurálne charakteristiky súboru, z ktorých sú najdôležitejšie: 93,9% úspešnosť zavedenia uzáveru, 2% výskyt periprocedurálnych komplikácií, 4,1% neúspešné zavedenie uzáveru. Vyhodnotili aj procedurálny a skiaskopický čas, zistili významnú negatívnu koreláciu medzi skúsenosťami lekárskeho tímu a procedurálnym časom. Sledovali aj špecifické morfo-metrické parametre (zóna ukotvenia pomocou skiaskopie, resp. TEE, rozmery zvolených uzáverov). Počas procedúry zaznamenali 1x výskyt trombu na zavádzači. 2 mesiace po výkone zaznamenali u 1 pacientky intrakraniálne krvácanie, čo súviselo zrejme s duálnou antitrombotickou liečbou pri súčasnom zvýšenom riziku krvácajúcich komplikácií, 1 polymorbídny pacient 6 mesiacov po katetrizačnom uzávère uška zomrel po kardiochirurgickej operácii (CABG), úmrtie nebolo v príčinnej súvislosti s potvrdeným epikardovým výpotkom. Počas sledovania pacientov za 3, 12 a 24 mesiacov závažné tromboembolické, či krvácajúce komplikácie neboli zistené, ba ani závažný reziduálny tok krvi, zomrelo 16% pacientov súboru (evidentný súvis s vykonaným katetrizačným uzávèrom nezistili), pri poslednej kontrole sa zúčastnilo približne 50% pacientov.

V diskusii autorka analyzuje a porovnáva zistené výsledky s údajmi z literatúry. Porovnáva správnosť indikácie, úspešnosť zavedenia, periprocedurálne komplikácie a dlhodobý efekt uzáveru jedného centra. Aj na základe dokumentovaných vynikajúcich vlastných výsledkov potvrdzuje vhodnosť tejto metódy ako alternatívu AKL u pacientov s vysokým tromboembolickým rizikom. Poukazuje na nutnosť dodržiavania indikačných kritérií ako na potrebu správnej farmakologickej terapie periprocedurálne a po výkone z dôvodu prevencie iCMP.

Záver sú koncízne, vyplývajú z prezentovaných výsledkov, sú v zhode s literárnymi údajmi, resp. dopĺňajú doteraz publikované dáta. Je poukázané aj na možné implikácie pre klinickú prax.

Silné stránky habilitačnej práce:

Racionálne ciele, jednoduchý dizajn, bohatá obrazová dokumentácia, implementácia ESC odporúčaní, podrobná analýza relevantných klinických štúdií, dlhoročné skúsenosti autora s použitou metodikou, vypracovanie modifikovaného postupu zavádzania uzáveru, ktorý bol aj publikovaný. Je treba vysoko hodnotiť novátorský prístup a preventívne zameranie práce. Habilitačná práca dokumentuje vysokú úroveň vedeckého myslenia so schopnosťou pomenovania problému a návrhom riešenia.

K predloženej práci nemám závažnejšie pripomienky, iba otázku dopĺňujúceho charakteru:

Otázky:

1. Pri hodnotení morfológie LP a uška LP je veľmi dôležitá erudícia v oblasti TEE ako i variabilita vyšetrení. TEE vykonával jeden lekár?
2. Aké modifikácie Vami prezentovanej intervenčnej metódy očakávate podľa aktuálnych prebiehajúcich štúdií?

Celkové hodnotenie:

MUDr. Silvia Mišíková, PhD., MPH, patrí v danej medze našich popredných kardiológov, čo potvrdzuje aj svojimi prezentovanými výsledkami a publikovanými prácami. Napísala veľmi hodnotnú habilitačnú prácu. Odporúčam habilitačnú prácu prijať ako presvedčivý podklad pre habilitačné pokračovanie.

S úctou,

doc. MUDr. Eva Szabóová, PhD.

V Košiciach, 27.7.2021